

A tartalomról:

Dr. Vidor Pál: Időszerű gondolatok —
Dr. Herskovits Fábián: Asszimiláció és
antiszemitaizmus — Dr. Scheiber Sándor:
dr. Heller Bernát — Pap Károly szerzői
estje Budán — Vihar Béla: Anyám köténye
(Vers) — Vihar Béla: Anyuska (Vers) —
Szabolcsi Lajos: Jeruzsálemi történet — Az
OMIKE művészakció II. képzőművészeti
kiállítása — Székelyné Dénes Erzsébet: Eszter
(Vers) — A pécsi MIEFHÖE szabadegyeteme
— Dr. Grózinger M. József: Bergson zsidó-
sága — Berend László: Kiss Arnold, az ember
— Rónai Mihály András: Révész Béla: Max
Nordau élete — Uj muszar-irodalom — Bände
Illés halála — Dr. Szirtes Zsigmond halála —
Krónika és Szemle — Sass Irén szerzői estéi
— A „Libanon“ — Zsidó humor: Legalább
egy szikra szükséges — Lewis Browne: A ki-
választott nép — Nyolc illusztráció és egy
műmelléklet.

ULT

ESJÖVŐ

ZSIDÓ LAP

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JÓZSEF

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VADÁSZ-UTCA 11

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó 15-én

Telefonszám:
111-901

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 pengő, Jugoszláviában 250 dinár, Amerikában 5 dollár.

A Budapesti Aut. Orth. Izr. Hitközség felügyelete alatt termelt

húsvéti orth. kóser palacktej és tejtermékek

Kaphatók és megrendelhetők összes fiókjainkban és az orth.
izr. fűszerkereskedőknél

Budapesti Központi Ált. Tejcsarnok R. T.
BUDAPEST, VII., ROTTENBILLER-UTCA 31

TIVOLI VI., NAGYMEZŐ-U. 8
TELEFON: 123-049

ELŐADÁSOK kezdete: Hétfőtől péntekig $\frac{1}{2}$ 5, 7, $\frac{1}{2}$ 10
Szombaton: $\frac{1}{4}$ 4, $\frac{1}{4}$ 6, $\frac{1}{4}$ 8, $\frac{1}{4}$ 10.
Vasár- és ünnepnap: $\frac{1}{4}$ 2, $\frac{1}{4}$ 4, $\frac{1}{4}$ 6, $\frac{1}{4}$ 8, $\frac{1}{4}$ 10.
Minden vasárnap d. e. **FILMMATINÉ**
olcsó helyárrakkal: $\frac{1}{4}$ 10 és $\frac{1}{4}$ 12 órai kezdettel, más-
más műsorral.

Budapest legelegánsabb ORTH. KÓSER ÉTTERME
NISZEL-ÉTTEREM

Lakodalmak Révay-utca 14. Bankettek
(Andrássy-út 10—12. között.)
Erdélyiek találkozóhelye. Tel.: 124-061 és 129-601.

Használt ruhát,
mindennemű tárgyat megvesz, Ia szövetre becserél
Nutovits, VIII., Népszínház-u. 26. T. 141-467

Orthopäd luxuscipőt készít

FRIEDMANN LAJOS, ÚJPEST, ÁRPÁD-ÚT 146
Telefonhívó 295-274 Szombaton zárva

Visó Márkne
HÖLGYFODRÁSZ ÉS PARÓKAKÉSZÍTŐ

Speciális hajmunkák. Tartós hullám.
Hajfestés szakemberrel

BUDAPEST
Károly-körút 25, félem.
(Király-utca sarkán)

Telefon: 330-693

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Sirkövek Budán, Margittánál

I., Torbágyi-út 2. szám
59-es villamos vágállomás
a Farkasréti zsidó temető mellett
Telefon: 457-159

MULT ÉS JÖVŐ

SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF **ZSIDÓ LAP** XXXI. ÉVFOLYAM 1941 MÁRCIUS

DR. VIDOR PÁL: IDŐSZERŰ GONDOLATOK — A FÉL SEKEL TANÍTÁSA —

A nemrégiben lefolyt népszámlálás is, a pürim-esti adakozás is időszerűvé teszi a *máchácisz hásekel*, a fél sekel törvényét.

Milyen volt egykor a népszámlálás Izraelben? Mindenkinek egy fél sekelt kellett beszolgáltatnia. Ezek a fél sekelek, miután megmutatták a nép számát, a gyülekezet sátrának céljait szolgálták. „Emlékezetül az Örökkévaló színe előtt és engesztelésül a megszámlált lelkekért.”

Ennek az ősi pátoszú népszámlálási törvénynek a tanítása ma égetőbb és nyugtalanítóbb, mint valaha. Nem az a zsidó, akinek apja-anyja zsidó volt, akit valahol egyszer zsidónak könyveltek el és akinek ez az adat-zsidósága azóta is szüntelenül vándorol: egyik ívből a másikba, egyik statisztikából a másikba, egyik kimutatásból a másikba. Az a zsidó, aki „emlékezetül az Örökkévaló színe előtt” és „engesztelésül lelkéért” lerótt a fél sekelt. Aki ad valamit a zsidóságnak. Vagy inkább: *áldoz* valamit érte; mert az adásban még érzünk valamit az adás-vevés üzletességéből, gépiességéből, részvétlenségéből, de az áldozásban már benne érezzük a felajánlás nagyságát és benne azt az önzetlen, áhítatos és szentségsejtő lelket, amelyből ez a felajánlás fakad.

Nem tudom, van-e a világon olyan közösség, amelyet annyian áldottak és annyian átkoztak volna, mint a zsidóságot. „Bélyegesen, csillagosan” futott mindig az úton s vegyesen hullott rá „a szitok, a röhej, a sugár”. De egy bizonyos: mindig az *áldozat népe* volt. Aki hozzátartozott, annak áldoznia kellett. Aki hozzá csatlakozott, az áldozatot vállalt. Aki gyenge volt az áldozásra, az megpróbálta elhagyni — s a hűtlenség árán néha valóban megszabadult az áldozattól, gyakrabban azonban csak az elkerülhetetlen áldozat értelmét, célját és szentségét veszítette el.

Ha erre gondolunk, szellemes ötletnél jóval többet látunk abban a chaszid tanításban: „Miért épült a szentély a Morijah hegyén és nem a Szinaj hegyén? Mert az a hegy, amelyen egy ember kész volt magát Istenért föláldozni, szentebb, mint az a hegy, amelyen Isten a Tant adta.” És kedves szokásnál jóval többet a keleti zsidóságnak abban a gyakorlatában, hogy a kisgyermeket, amikor először megy iskolába, felállítják az asztalra és elmagyarázzák neki, miért éppen *vájjikróval* kezdődik a tanulás: „Az áldozatok történetével kezdem, hogy megmutassam, hogy kész vagyok magamat a hitért feláldozni.”

Mit adhat, mit áldozhat ma a zsidó ember Istenért, hitért, zsidóságért? Mi lehet ma az a fél sekel, amellyel híveink megválthatják helyüket a magasabb, értékelő értelemben vett zsidóságban? Erre a kérdésre nem lehet

hamar-választ odavetni. Erre a kérdésre mindenkinek magának kell — állandó és szigorú önneveléssel, közösségének gondjait, önmagának képességeit és az idők változásait figyelő kötelességtudással — válaszolnia.

A pénzt mindenkinek áldoznia kell. Annak a tórai rendelkezésnek, hogy a gazdag ne adjon többet és a szegény ne adjon kevesebbet, hanem mindenki fél sekellel engeszteljen a lelkéért, ma új értelme van. Az, hogy mindenki rójja le a *saját fél sekelét*, annyit, amennyit a zsidóság tőle, az ő gazdagságához vagy az ő szegénységéhez mérten, elvár és megkövetel. Meg az, hogy bűnös minden pénz, amelyet még terhel a fél sekel és bűnösségétől csak ennek a fél sekelnek az odaáldozása válthatja meg.

A fél sekel azonban nemcsak pénz lehet, hanem idő is, munka is, élet is; megint csak: mindenkinek annyi ideje, annyi munkája, olyan élete, amennyit, amelyet a zsidóság *őtőle* megkövetelhet. Ha Isten egyszer letekint az ő népére vagy a zsidóság igazi, szellem szerint való vezetői egyszer megtartják a nagy népszámlálást: a *lélekszámlálást*, bizony, bekerülnek az „igazi Izraelbe” azok is, akiknek kevés pénzük van, de az életüket gazdagon áldozzák. Azok az ifjak, akik Erec Jisráélben nehéz munkával és sok veszedelemben építik az országot: legendás multak romjai közt új élő legendát. Azok az ifjak, akik idehaza mérhetetlen gondok között héberül tanulnak, nem mintha Erecbe készülnének, hanem mert a zsidóságra, a zsidóságukra készülnék. Azok a férfiak, akik idejük elérteztén (vagy a törvények miatt már előbb) nyugalomba vonultak és most reggel-este templomba járnak, reggeltől estig való idejüket pedig a zsidó közösségnek szentelik: a templomok és az intézmények gondjait viselik, a szegényeket látogatják és a gyászolókat vigasztalják. Azok az írók és művészek, akiket izgat a zsidó sors és a zsidó lélek és akik önemésztő lázban kutatják ezt a sorsot és ezt a lelket.

Sok útja, módja van a fél sekel lerövésának — bizony, mondtuk már, mindenki maga találhatja csak meg a magáét — de mindegyik áldozatot jelent és mindegyik „a gyülekezet sátrának” céljait szolgálja.

Mi pedig elgyötört zsidó lelkünk minden meseváró szomjúságával hallgatjuk azt a mesészt, amely belőlünk szól és mégis mintha kabbalás messzeségekből érkeznek:

ha majd egyszer mindenki megtalálja a maga útját... és mindenki meghozza a maga áldozatát... és minden pénz és minden lélek könnyű lesz, mert nem terheli többé le nem rótt fél sekel bűnsúlya... csodálatos, tündöklő szépségben áll a gyülekezet sátra... és édes béke és szent boldogság tölt el mindenkit alatta...

DR. HERSKOVITS FÁBIÁN:

ASSZIMILÁCIÓ ÉS ANTISZEMITIZMUS

Kezdetben volt a — jelenség, amit fölületesen és helytelenül antiszemitizmusnak neveztek el. Azután már sem a közvélemény, sem a szociológusok tömege nem tudott szabadulni a kifejezésben foglalt és tulajdonképpen nyelvcsaládot jelölő „sémi“ szó használatától. Úgyannyira, hogy az egész jelenséget tévesen és teljesen jogtalanul zsidógyűlölettel azonosították — felmérhetetlen károkat okozva ezáltal a zsidóságnak. Az emberek ugyanis ösztönszerűen igyekeznek megszabadulni a baj okától és ha az antiszemitizmust pl. gyengeséggyűlöletnek és nem zsidógyűlöletnek ferdítették és tekintették volna, akkor a zsidótömegek bizonyára nem a zsidóságtól, hanem a gyengeségtől igyekeztek volna szabadulni a bajok idején.

Az antiszemitizmus teljesen független fajtól, vallástól vagy nemzetiségtől és kizárólag azon a hajlamon alapszik, hogy az emberiség tömegei szívesen megütnek olyasvalakit, akinek részéről nem fenyeget visszaütés veszedelme. De

Sigmund Mohr: Eszter

speciálisan zsidógyűlölet nem létezik. Mérsékelt indulatú, ú. n. antiszemita megüt egy gyenge testalkatú és megtévesztő külsejű — árját. Viszont a legdühösebb és legvadabb „antiszemita“ sem fog megütni egy kiáltóan boxbajnok-termetű pajeszos zsidót. Hol van hát zsidógyűlölet az antiszemitizmusban?! Az egész kérdés pontos képletét tulajdonképpen olyan egyenletben kapjuk meg, amelynek eredményoldalán az ú. n. antiszemitizmus van, a másik oldalon pedig az önérzet hiánya, a gyengeség, meg a gyávaság. Hogy aztán a visszaütést minden valószínűség szerint kizáró gyengeség egyéneknél, vagy csoportoknál jelentkezik és ezeket a csoportokat szín, faj, vallás, vagy világnézet jellemzi-e, az egyáltalán nem zavarja a képlet helyességét. A zsidóságnak legfeljebb csak annyiban van köze az antiszemitizmushoz, amennyiben fizikai, de főleg politikai gyengesége beidegződött a köztudatba.

Az elmondottak hangsúlyozása és ismétlése elsősorban azért jelentős — a jelen és jövő zsidó nevelés szempontjából —, mert a történelem ellenére is vannak nagy számmal olyan zsidók, akik szemrebbenés, szégyenérzet nélkül, sőt meggyőződéssel hirdetik — nem nagy dicsőségére az elmúló zsidó nemzedék zsidó nevelésének —, hogy „az antiszemitizmus teljesen megokolt és jogos, mert a zsidók nem asszimilálódnak eléggé környezetükhöz“. Ez a „vád“ nem vonatkozik, mert nem vonatkozhatik a zsidóság kulturális téren való zárkózottságára, hiszen a számtalan *numerus clausus* és *numerus nullus* éppen azt bizonyítja, hogy — ellenkezőleg — a zsidóság „túlságosan“ résztvevő és „kellőenél sokkal tevékenyebben“ a vendéglátó népek irodalmi, művészi és tudományos életében. Nem valószínű tehát, hogy ilyen körülmények között ezen a téren kívánának fokozást, az egyébként inkább meghunyászkodással és eltűnni-akarással, mint bátor kiállással jeleskedő asszimilánsok.

Az asszimiláció vádja tehát nyilvánvalóan, sőt bevalótan a zsidó vallásos élet tradícióinak hűségese és áldozatos megőrzésére vonatkozik. Elsősorban pedig a rituális étkezésre. Nem is szólva a rituális étkezés eredetének — még az őskorok pogánysága ellen folytatott küzdelmekkel kapcsolatos — valláserkölcsi jellegére, kérdezzük: elképzelhető-e normális gondolkodással, hogy valaki világnézeti ellentétet, vagy bármilyen jellegű gyűlöletet érezzen embertársa iránt azért, mert az illető más ételeket szeret és eszik, mint ő?! Minden népnek, országnak más konyhája, étkezési rendje van, anélkül, hogy emiatt valaha is háború lett volna. De különben is azok a zsidók, akik a tradíciók megőrzésével kapcsolatos, nevetséges felfogást vallják, okulhatnak — hogy messzire ne menjünk — honfitársainknak azokon a csoportjain, amelyek erősen hangoztatott magyar hazaszeretetük mellett is hűségesen ragaszkodnak a tradíciókhoz. És ezért nem megvetésben, hanem különleges megbecsülésben és kiváltságokban részesülnek. Világos bizonyítékául annak, hogy a lovagias jellemű kormányzatok nem megvetik, hanem nagyrabecsülik a tradíciókhoz való hűséges ragaszkodást.

DR. SCHEIBER SÁNDOR: DR. HELLER BERNÁT

— HETVENEDIK SZÜLETÉSE NAPJÁRA: 1941 MÁRCIUS 16. —

Azok a felszólító levelek, amelyek Löw Immánuel, Goldziher Károly s az én aláírásommal a készülő *Heller-Emlékkönyvhöz* dolgozatokat kértek, megjelentették mindenütt, ahol zsidó tudománnyal foglalkoznak, 1941 március 16. ünnepét: Heller Bernát 70. születése napját. Az *Emlékkönyv* nyújtja majd Heller Bernát félszázados tudományos munkásságának bibliográfiáját, azt a roppant anyagot, amely Heller munkás életének írott tanítása. Ezeknek a soroknak az a céljuk csupán, hogy az ott egymásra következő adatokat szóra bírják: hadd szóljanak önmagukért és szóljanak írójukról.

ÉLETRAJZI ADATOK

Heller Bernát 1871 március 16-án született Nagy-biccse (Trencsén megye). 1885-től 1896-ig az *Orsz. Rabbiképző Intézet* növendéke, az 1890—1895. években a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karának hallgatója. 1894-ben tesz doktori vizsgát. Az 1895—96. évben a tanárképző intézet gyakorló főgimnáziumának ösztöndíjas tagja. 1896-ban három oklevelet szerez: februárban a rabbiképesítő oklevelet, májusban tanári oklevelet németből és franciából, ugyanez év nyarán a párizsi *Alliance Française* vakációi tanfolyamán a *diplôme supérieurt*. 1896-tól 1919-ig a budapesti II. ker. áll. főreáliskola tanára. Közben az 1897. év nyarát a berlini egyetemen tölti, 1898, 1899 és 1900 nyári szabadságát Párizsban. 1914-ben az *Orsz. Rabbiképző Intézet* megkínálja Bacher tanszékével, amelyet elhárít magától: nem érzi magát méltónak mestere helyére, hasztalanul iparkodik őt Blau „maga felől más véleményre bírni” (M. Zs. Sz. XXXII. 1915. 6.). 1919—1920-ban a PIH fiúgimnáziumának is, leánygimnáziumának is igazgatója, 1920—1922-ben a fiúgimnázium igazgatója és mindkét gimnázium kurátora. 1922-től 1931-ig a „Ferenc József” Orsz. Rabbiképzőben a bibliai tudományok tanára. Jelenleg a Budai Izr. Hitközség tanfelügyelője. A *Magyar Néprajzi Társaságnak* 1911 óta választmányi tagja, a *M. Tud. Akad. Néptudományi Bizottságának* 1931 óta, *Keleti Bizottságának* 1935 óta meghívott tagja.

SZENTÍRÁSTUDOMÁNYI DOLGOZATOK

Heller Bernát a Rabbiképzőn a szentírástudományokat adta elő. Óráját tudományos szellem hatotta át. A Szentírással foglalkozó dolgozatai megírására általában ezek az órák adtak ösztönzést. A hallgatókkal való komoly megvitatásból nyer életet a *Zecharja* utolsó hat fejezetét elemző tanulmánya.¹ A Rabbiképző bibliatanításának műhelyi munkájából való a *Jesajás* stílussajátosságát illető élesszemű felismerése is, hogy a próféta, amikor a tőle ostromozottakat megszólaltatja, velük mondatja el saját lesújtó ítéletét. (Jes. III. 6-ban pl. memsálát, uralmat, mondhatott a nép, a próféta egyénisége azonban áttör a szavakon és máchsélát, omladékot, mondat velük).² Saját vallomása szerint a bibliai órák anyagából jegecesedett ki Schopenhauer igaztalan ítéletét cáfoló tanulmánya, amely kimutatja, hogy a szentírási szótár életmegnyilvánulások és testrészek megjelölésénél nem ismer különbséget ember és állat között.³ Az utóbbi években különösen az *apokrifák* foglalkoztatják. *Zsuzsánna* könyvecskéjét nagy mesetörténeti iskolázottsággal most már véglegesen odautalja az okos fiúról szóló mesekörbe, amelynek első zsidó példája ép a *Zsuzsánna* könyve.⁴ Egy héberre fordítható szó-

játékból sikerült bizonyítani a könyv eredeti héber nyelvét is.⁵ Résztvesz Kahana kommentár-sorozatában az apokrifák és pszeudepigrafák héber kiadásának szerkesztésében. A kiadás egész sorrendjében és beosztásában Heller elgondolását követi; a könyvben ő maga a *Dániel-toldalékokat* és *Tobit* könyvét fordítja és magyarázza (*Haszefárim hachicónim*. II. 1. Tel-Aviv, 1937. 554—575.; II. 2 291—347.).

AGGÁDAKUTATÁS ÉS A HÉBER MESE

Az aggáda eredeti iránya szerint szentírásmagyarázat, tárgya szerint a mondák és mesék tengere, amelybe távoli partokról jövő folyamok szakadnak idegen világok sajátosságaival és üzeneteivel. Az aggáda tengerébe folyamok szakadnak az egyiptomi, babiloni, perzsa, ind, görög, római, egyházi és arab művelődésből. Heller Bernátot korai érdeklődése vonzotta, Bacher példája vitte az aggáda-hoz s a föld kerekése monda- és mesekincsét, a tárgy történet legmesszibb területeit áttekintő felkészültséggel közelít felé. Ezért nincs ma tudós, ki hivatottabb lenne kimutatni az aggádát alakító hatások sorát, megírni az aggáda szellettörténetét, mint ő. Bacher hétkötetes *Aggáda*-művében megírta az aggáda névszerint ismert *szezőinek* irodalomtörténetét, *Ginzberg* hétkötetes gyűjteményében (*The Legends of the Jews*. 1909—1938.) egybehordja a zsidó mondakincs anyagát. A kultúrhatások bemutatására nincsen kézikönyvünk. A zsidó tudomány ezt Hellertől várja. *Ginzbergnek* e tárggyal foglalkozó felolvasása felszines és nem törekszik teljességre (*Jewish Folklore: East and West*. Cambridge. 1937.), A. S. Rappaport összefoglalása (*The Folklore of the Jews*. London. 1937. 118—254.) kritikátlan. Ami eddig e téren történt, *Hellernek* köszönhető. Heller megírja az aggáda teljes irodalomtörténetét,⁶ *Ginzberg* nagy művének páratlan alaposágú megbeszélésében szemügyre veszi a különböző szellemi hatásokat az aggádaiban.⁷

Részlettanulmányai mutatót adnak széles látóköréből és módszeréről: hogyan készülne el a teljes mű. Összefoglalja, továbbviszi az aggáda egyiptomi elemeinek kiderítését,⁸ a perzsa területről meggyőzően bizonyítja a *Dsemsid*-monda hatását a *Jesajás* mártírumságáról szóló legendára,⁹ a görög mondavilágból kétségtelenné teszi

Heller Bernát

Homeros egy hasonlatának hatását a midrásra.¹⁰ Az egyházi legendavilágból már doktori értekezése kimutatja néhány evangéliumi parabola érintkezését az aggáival.¹¹ Az iszlám legendájának hatására vet újabb fényt az a kitűnő cikke, amely *Thalabi* prófétatörténeteiben találja meg forrását a zsidó *Nisszim b. Jákob* arabnyelvű mesekönyvében felbukkanó és a későbbi midrásirodalomban is megtalálható elbeszélésnek Élijáhuról, mint csodás építőmesterről.¹²

A példákat folytathatnám. De az aggáda határait *Heller* a legszelesebb értelemben veszi, belevonja kutatása területébe a zsidó meseirodalmat, mesegyűjteményeket is. Munkássága kezdetén sorra dolgozza ki a mese-, monda- és legendavilág néhány, tartalomban is vonzó tárgykörének zsidó párhuzamait. Így állítja be ezeket az aggáákat és meséket a monda- és mesevilágok nagy összefüggésébe. Így kap az olvasó (magyarul is az IMIT Évkönyveiben) zsidó legendakört a csodás alvókról, rejtőző szabadítókról; az igaz gyűrűről; a szívnek istentiszteletéről, a szándék döntő voltáról Isten előtt: a túlvilági szomszédokról;¹³ a bukott angyalokról; megkísértett jámborokról;¹⁴ sors változását, rosszrafordulását hírüladó jelekről;¹⁵ Góg és Mágógról. Részlettanulmányok vezettek el *Heller* legjelentősebb zsidó mesetörténeti munkájához. *Bolte* és *Polivka* az *Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm* IV. kötetét a mesék történetének szentelték. Ebben a kötetben *Hans Stumme* ajánlatára *Bolte* vele iratta meg a héber és arab mese történetét (Leipzig, 1930. 315—418). A zsidó tudomány munkásai meggyőződéssel írhatják alá *Honti János* ismertetésének ezeket az intuitív sorait: „Büszkék lehetünk rá, hogy a felbecsülhetetlen értékű könyvnek talán legértékesebb fejezete magyar munka.“ (Ethnographia. XLI. 1930. 219.) (Befejező rész következik.)

¹ M. Zs. Sz. XL. 1923. 16—22.; ZAW. XLV. 1927. 151—155. — ² M. Zs. Sz. XLIII. 1926. 198—202. — ³ MGWJ. LXXVIII. 1934. 41—55. — ⁴ ZAW. LIV. 1936. 281—287. — ⁵ MGWJ. LXXX. 1936. 127—128. — ⁶ E. J. I. 979—1036.; héberül: Eskol. I. 507—573. — ⁷ JQR. N. S. XXIV. 1933/34. XXV. 1934/35. — ⁸ Mahler-Emlékkönyv. Budapest. 1937. 436—441. — ⁹ MGWJ. LXXX. 1936. 41—43. — ¹⁰ MGWJ. LXXVI. 1932. 330—334. — ¹¹ Az evangéliumi parabola viszonya az aggáához. Budapest, 1894. — ¹² MGWJ. LXXXI. 1937. 76—80. — ¹³ Franciául: REJ. LVI. 1908. 198—221.; lásd továbbá: HUCA. IV. 1927. 365—404. — ¹⁴ Nemzsidó változatait feldolgozta A Barszisa-legenda változatai és eredete címmel. Keleti Tanulmányok. Budapest, 1910. 204—230. — ¹⁵ Mélanges Israel Lévi. Paris. 1926. 312—316.

LEWIS BROWNE: A KIVÁLASZTOTT NÉP. (Fordította: Gaál Andor. A Tábor kiadása, Budapest.) E könyv műfaját megállapítani nagyon nehéz. Regénynek nem regény, mégcsak nem is néprajz, bár megkísérli olykor a zsidóság ismeretlen töredékeiről, az afrikai, kínai és hindu zsidókról vonzó „leírás“ keretében azt a számadást, amely a nyugateurópai zsidóság körében mindig nagy érdeklődést kelt. Ez az a pont, ahonnét kiindulva Lewis Browne, a műkedvelő történetíró, önmagára talál s megírja egy hatalmas, színes tudósítás keretében, napjaink zsidóságának legizgatóbb kérdését: az úgynevezett „zsidókérdést“. Ilyen bátran, őszintén, minden gátlástól, félelemtől, előítélettől és elfogultságtól megszabadulva, zsidó író ritkán írt és vallott a zsidóságról s önmagáról. Nem adatokat halmoz, nem cáfol, nem nagyképszerűsködik, hanem szinte a szemünk láttára keresi, kutatja és boncolgatja azokat a módokat és lehetőségeket, amelyek alkalmasnak mutatkoznak arra, hogy végre megnyugtató, feleletet kapjon e fájó kérdésre. Szerző azt a végkövetkeztetést vonja le, hogy a zsidóságnak olyan réteget kell kitermelnie magának Palesztinában, amely példakép legyen az egyetemes zsidóság előtt. Erre annál is inkább szükség van, mert ha a rideg valóságot nézzük, az amerikai zsidóság élete sem fenéki tejfél. Lewis Browne az amerikai ujságíró úgy látja, hogy a zsidók számára nagyobb lehetőséget és hősiesebb feladatot jelent Palesztinának egyes helyeken sivatagi része, mint Európa és Amerika nagy városainak túlszűfolt zsidó negyedeiben való tengődés.

Gervai Sándor

VIHAR BÉLA: KÉT VERS ANYUSKA

*Anyuska megy az utcán,
emelgeti kis cipőjét,
szép fejét oldalra hajtja,
az én anyám ő, az én anyám...*

*Nézzétek arcának sugarát,
nézzétek megdolgozott kezét,
a lelkét nézzétek emberek
és énekeljétek neki.*

*Megy az utcán az én anyám,
kezében a szatyor,
szívében a fájdalom...*

*Szekrénykénk, táncold körül őt,
óránk a falon, jaj, mosolyogtasd meg
s ti lábosok a kályhán, zümmögjétek neki fiáról,
amelyik a temetőben alszik,
és arról, amelyik én vagyok;
vérenek gyümölcséből...*

*Anyám, anyám,
kicsinyke, szomorú anyám,
ha majd hazajő a te fiad,
állj ki ajtónkba, mint egykor
és övezd fel kék kötényedet,
— emlékek kék kötényét, —
hogy belefúrva fáradt fejem,
a Te jó kezed símogassa.*

ANYÁM KÖTÉNYE

*Anyám köténye,
kék kötény,
elszállt a gyermekkorral...* —

*Messze szállt a gyermekkorral
s valahol az idők mezői felett repül
ismeretlen céllal.
Néha még megpillantom a tavaszi égen
anyácska kötényét, kék madaramat, —
vagy olykor álmaim tava fölött suhan
és a fájdalom tejútjain át, nesztelenül,
halkabban, mint az elhaló dal:
hová? ... hová? ...*

*De tudom, —
egyszer majd eljő értem,
anyám köténye, szép kéklő madaram
és elvisz örökre, este ...
S akkor reásimítva arcom
keletnél keletebbre repülünk,
titkos országok felé,
ahol virágos fák között
az Isten sétál a holddal
és minden-minden fehér sugárból van...*

SZABOLCSI LAJOS: JERUZSÁLEMI TÖRTÉNET*

Az, amit elmondok, régi krónikák nyomán, Jeruzsálemben történt, a szent városban, Salamon király életének utolsó évében. A nagy bazárban, amelyik a királyi palota mellett állott, abban az utcában, melyet a Galambok Utcájának neveztek, élt egy ékszerész, akit úgy hívtak, hogy Jekutiél.

Jekutiél, mint mondtam, ékszerész volt. Drágakövekkel kereskedett, amiket Ofírból hoztak föniciai hajók, és kis aranykancsókat árult, miket Egyiptomban faragtak a Faraó ötvösei. Ő volt az egyetlen ékszerész a bazárban és Jekutiélnek jó dolga is volt, üzlete tele volt vevőkkel és hálatalt szívvel gondolt a Mindenhatóra, aki megáldotta őt és keze munkáját.

De történt, hogy egy Alkim nevű másik ékszerész érkezett Jeruzsálembé. A vad Arábiából jött, mint neve is mutatja. Mord és keserű férfi volt, ki a Galambok Utcájába érve, irigységgel telt el, mikor meglátta Jekutiél üzletét. Alkim nemcsak ékszerekkel kereskedett, hanem selymekkel is. Történt, hogy a Galambok Utcájában volt egy üres ház, melyből éppen akkor költözött ki a tulajdonosa. Alkim megvette a házat, éppen szemben Jekutiél üzletével és másnap már ő is kint ült a kereskedők szőnyegén, aranykancsókat árult, mint Jakutiél, ezüst kígyókat és drága selymeket, amikről azt hirdette, hogy a tengeren túl szőtték őket a Fekete Erdők Országában.

Nagy, bánatos küzdelem támadt a két ember között. Jekutiélnek jobban ment a boltja, mint Alkimé és ekkor Alkim, ez a zord és keserű férfi, elhatározta, hogy elteszi láb alól vetélytársát.

Egy este meghívta őt vacsorára és egy ofíri kristálypohárban zöld mérget itatott vele. Jekutiél elájult és akkor Alkim törrel szúrta át a szívét, azután pedig felkapta a holttestet, levitte a háza pincéjébe és elásta ott.

Ez Salamon király uralkodásának utolsó évében történt, mikor már a lázadás nyíltan emelgette fejét Jeruzsálem utcáin.

És mert a város amúgy is tele volt zavaros hírekkel és a lakosai amúgy is izgatottak voltak: nem sokat törődtek Jekutiél hirtelen eltűnésével. A szomszédai, barátai, rokoni egy ideig kutatták, de nem bírtak sehol sem ráakadni. Ezért az atyafisága azt hitte, hogy külföldre utazott. Elárverezték az ékszereket, lehúzták a függönyt az üzlete előtt és Alkim holdogán látta, hogy most már ő az egyetlen ékszerész a Galambok Utcájában.

De öröme nem tartott sokáig. Kedden történt a gyilkosság és a következő kedden este kilenc órakor megrendült a ház, ahol Alkim lakott. A falak megrepedeztek, az üvegedények, a téglák lehullottak, az aranykancsó felborultak, a színes lámpák darabokban estek le a mennyezetről.

Alkim azt hitte, hogy földrengés van. De nem volt földrengés, mert a többi házakban nem éreztek semmit.

Másnap a gyilkos megjavíttatta a falakat. De a következő kedd estéjén kilenc órakor újból megrendült a ház. Újból összetört minden, ami benne volt. Alkim még aznap éjszaka elsietett a jeruzsálemi templomba és egy fiatal papot hívott magához, egy fehér-öves áldozó-papot: vizsgálná meg a házat.

B. Picart (1663—1733): Hámán vezeti Mordecháj diadalmenetét

A fehér-öves pap másnap reggel eljött, megvizsgálta a házat. De nem talált semmi gyanusát. És a következő kedd estéjén a ház újból megrendült és a lámpák újból lehullottak.

Alkim, a gyilkos látta, hogy átok van a házán. Másnap korán reggel végigment a Galambok Utcáján és hangosan kínálta eladásra a házát. Sámuel, a szőnyegkereskedő, pottom áron, néhány aranyért megvette és még aznap este beköltözöködött. Alkim, a gyilkos pedig ugyanaznap éjszakáján egy gyors karavánnal elindult Arábia felé . . .

Sámuel, a szőnyegkereskedő beköltözött az új házba. De a következő kedden este kilenc órakor a ház újból megrendült s a megrémült Sámuel sietve ment a jeruzsálemi templomba, ahonnan egy kéköves oltárörző papot hozott: vizsgálná meg a házat.

A kéköves pap el is jött. Megvizsgált mindent, meg is nyugtatta Sámuel, a szőnyegkereskedőt, de hiába, a következő kedden este a falak újból megrendültek s a lámpák lehullottak a mennyezetről, mint a hulló csillagok. Sámuel nem bírta a bizonytalanságot, a következő napon eladta a házat Jonathánnak, aki galambokkal kereskedett a Galambok Utcájában.

Jonathán volt a harmadik lakója az elátkozott háznak. És mikor Jonathán, a galambkereskedő a következő kedd estén borzadva látta, hogy a háza megrendült és a falak inognak, elietett rokonához, a jeruzsálemi templom főpapjához, aki aranyövével csakhamar meg is jelent nála.

— Ó, hatalmas főpap! — sóhajtott Jónathán. — Ezen a házon valami átok van. De én ártatlan vagyok benne, az én kezem nem ontott soha vért, rosszat sem tettem.

A főpap megnézte a házat, mely már majdnem romokban hevert és csendesen azt mondta:

— Hallgasd meg a tanácsomat, Jónathán. Költözz el innen minél előbb, mert ezen a házon, mint egy denevér árnyéka, ül rajta egy gonosztett és ha nem költözől el, a te szívedet fogja kitépni a denevér.

És Jónathán másnap reggel eladta a félig már bedült házat egy öreg katonának, Salamon király egy elaggott testőrének, néhány ezüstpénzért, mert a testőr öreg volt, fáradt és elhagyatott és csak éppen egy kis kunyhót keresett, ahol nyugovóra hajthassa fejét.

De a testőr, kinek Malkicedek volt a neve, nem találta meg a nyugalmat. Öt napig békében élt a házban, de a hatodik napon — melyik kedd volt, — este kilenc órakor irtózatoss robajjal megrepedtek a falak, hullott a vakolat, szakadtak a téglák s a mennyezet táncolt, mint egy hajó vitorlája a viharos tengeren.

Malkicedek fáklyát ragadott és elrohant a királyi palotába. Salamon király, az agg és bölcs uralkodó, ott virasztott álomtalanul oroszlános trónusán, gondokba merülten és tehetetlenül, egy összeroskadó birodalom lázálmaival viaskodva és mikor meglátta Malkicedeket, régi hű katonáját, fakó láng villant fel fáradt szemében.

— Mi baj van, Malkicedek? — kérdezte tőle.

— Uram, király — kiáltotta az öreg katona — babonás hatalmak és démonok férkőztek a házba, ahol lakom. Ó, Salamon király, ki szellemek ura vagy, üzd ki őket onnan, adj nekik parancsot, hogy ne bántsanak engem! Mert én — azonkívül, hogy háromszáz pogányt öltem meg a csatákban — nem tettem semmi rosszat életemben.

Salamon király, ki már olyan öreg volt, mint egy havas hegycsúcs az éjszakában, felállott a trónján. Lelépett az oroszlános lépcsőn és testőreire, támaszkodva, végigment az alvó városon és elérkezett a Galambok Utcájába. Azután belépett a rombadőlt ház kapuján és fáklyát ragadva, vizsgálni kezdte a termeket.

És mialatt a bölcs király fáklyával kezében kutatta a házat, lassan megjelentek az éjszakában az előbbi lakók is. Sámuel, a szőnyegkereskedő, Jónathán, a galambárus, — csak Alkim nem volt ott, mert ő már messze járt, az arab sivatagban.

— Minden kedd estéjén így történt, — nyögdécselték a király felé. — Ó, borzalom: minden kedd estéjén . . .

— Ássátok fel a földet, — mondta ekkor Salamon.

A király testőrei ásni kezdtek. Felásták a kertet. Nem találtak semmit. Felásták az utcát. Nem találtak semmit. Felásták a pincét és íme, egy emberi alak feküdt a pincében, egy oszlop alatt, éppen ott, ahonnan a ház főfala emelkedett.

— Ez Jekutiél, az ékszerész! — kiáltottak fel elborzadva az emberek.

Salamon király lehajolt. Az ékszerész ott feküdt megmérgezve és átszúrt szívvel, de szempillái nyitva voltak és mereven nézett a messzeségbe.

— Ez a halott, — mondta csendesen Salamon király — nem porladt el. Ez a halott alszik.

És valóban, mintha Jekutiél teteme csak erre a megváltó szóra várt volna. Mert a halott, akit két hónappal ezelőtt gyilkoltak meg és aki két hónapon át nyitott szemekkel feküdt: most lassan lehúnyta sárga szempilláit.

Salamon király pedig így szólt az ő hű testőréhez, Malkicedekhez:

— Ezt az embert meggyilkolták és az oszlop alá fektették, úgy hogy rajta nyugodott a ház, fiam.

Malkicedek felsóhajtott:

— De én nem vagyok bűnös — sóhajtotta.

— Én sem, — lihegte Sámuel, a szőnyegkereskedő.

— És én sem — kiáltotta Jónathán, a galambárus.

— Mindegy, — felelte Salamon király. — Olyan ház, mely ártatlanul meggyilkolt emberekre épül, előbb-utóbb össze kell, hogy düljön. Tudom, nem ti tettétek. De ez mindegy. Az az épület, melynek alapjához ártatlan vér tapad, akár bűnös lakja, akár ártatlan: kell, hogy összeomljon. A halott ott aludt a ház alatt. Ő rázta meg minduntalan, mint egy holygó oszlop, az épületet, mely rajta nyugodott. Ha láttok összeomló házat, összeomló családot és összeomló szerencsét, ne csodálkozzatok, csak gondoljatok a halottra, aki ott alszik a pincében és akit meggyilkoltak. És ti tanuljatok ebből, legyen ez örök példa a zsidó népben.

A király elhallgatott.

Malkicedek pedig bölcselkedve megjegyezte:

— Ó, bölcsenek legbölcsőbbje, Salamon király! Másképp kellett volna ezt csinálni. Máshová kellett volna elásni ezt a halottat, akkor a ház nem dült volna össze.

Sámuel hozzátette:

— Vagy pedig ki kellett volna őt ásni a pince mélyéből, akkor sem dőlt volna össze a ház.

Jónathán pedig így szólt:

— Vagy pedig tisztességgel kellett volna őt eltemetni. Akkor sem dőlt volna össze a ház.

Salamon király rájuk emelte fáradt tekintetét.

— Máshová elásni? Tisztességgel eltemetni? Nem, gyermekeim.

Egy pillanatra elhallgatott. Nagy csend támadt. És aztán ebben a nagy csendben halkán ezt mondta:

— Nem lett volna szabad őt megölni.

* Mutatvány a szerzőnek jövő hónapban megjelenő zsidó novellás-kötetéből.

DR. GRÓZINGER M. JÓZSEF: BERGSON ZSIDÓSÁGA

Vannak zsidó filozófusok, akiket bölcséleti rendszerük zsidó alapjai avatnak zsidó filozófusokká (például Philo, Maimonides, H. Cohen stb.). Egyes zsidó gondolkodók nyelvük által soroltatnak a zsidó filozófusok közé. A mai héberül író filozófusok például, ha témájuk nem is zsidó, mégis zsidó (héber) filozófusok, mert héber nyelven adják közre filozófémáikat. Azok a zsidó bölcselők pedig, akik sem filozófiai kérdésekről, sem pedig héber nyelven nem írnak, zsidó származásuknál fogva neveztetnek zsidó filozófusoknak (például E. Cassirer, G. Simmel stb.). Ezek közé számítják a január hó 5-én 82 éves korában elhunyt Henri Bergson is.

A következő sorok annak a kimutatására vállalkoznak, hogy a francia bölcslet nemcsak születése, hanem gondolati elemei is zsidó filozófusnak tüntetik fel.

1.

Bergson filozófiája, legutolsó művétől eltekintve,¹ semmi kapcsolatot nem mutat a zsidósággal. Mégis: amikor először tanulmányoztam Bergson, rokonságot véltem feltalálni az intuición és a próféták *ruach hakodes* (szent szellem között. Bergson tudvalevőleg az intuiciónból indul ki. A száraz analitikus értelem nem képes az életet megismerni, ehhez belátás (intuición) és beleérzés kell. Az ember tudatába csak veleérzéssel, szimpátiával lehet behatolni. A prófétát átható isteni szellem (*ruach Adonáj*) vagy szent szellem (*ruach hakodes*) fogalma nem volt ismeretlen Bergson előtt és ha nem is bizonyítható adatszerűen, mégis feltehető, hogy „szimpátia” és „intuición” fogalmait a próféták látási mintájára, a *ruach hakodes* vagy *ruach Adonáj* mintájára alkotta. Az intuiciónnal azonos ösztönt tudniillik Bergson divinatorius szimpátiának, tehát isteni eredetű *ruach hakodes*nek nevezi.

2.

A prófétizmus mellett más zsidó forrásokból is merített Bergson. Hogy ismerte-e Bergson Gabirol „Fons Vitae” (*Mekor Chájim*) „Élet Forrása” című művét, nem tudhatjuk: a *Mekor Chájim* (Élet Forrása) hatása a bergsoni „életfilozófiára” mégis valószínű, még pedig Spinoza közvetítésével. Senki sem vonhatja kétségbe, hogy Bergson intuicionizmusa és Spinoza „scientia intuitiva” (intuitív ismeret) fogalma között megvan a rokonsági kapcsolat. A beavatottak előtt, különösen F. Rubin, Manuel Joël és J. Klatzkin Spinoza-kutatásai után, az a filozófiatörténeti tény sem ismeretlen, hogy Spinoza filozófiája zsidó talajból sarjadt. A *mos geometricus*, a mértani eszközökkel demonstrált filozófia számtani módszerének racionalizmusa nem meríti ki a spinozai bölcselkedés egészét. Az igazi Spinoza nem definícióiból és axiomáiból szól hozzánk, hanem istenittasultságából, *amor dei intellectualis*-ának, Isten intellektuális szeretetének pátozából. Az „intellektuális istenszeretetet” és az „intuitív tudást” azonban Spinoza a voluntarista Gabirol-tól és az irracionalista Leo Hebreo-

¹ Les deux sources de la morale et de la religion (Az erkölcs és vallás két forrása). — ² Fons vitae, az élet forrása, mekor chájim: a címe Gabirol művének. — ³ Bergson és a chassidizmus: Libanon, 1936 november—december. — ⁴ Moznájim, 1922. — ⁵ J. Benrubi. Bergson und das Judentum.

tól vette át. Gabirol és Leo Hebreo irracionizmusa tehát Spinoza közvetítésével jutott el Bergson-hoz. És Bergson, talán anélkül, hogy számot adott volna magának róla, az „élan vital”, az életlendület fogalmán épülő „életfilozófiájának” alapelemeit Gabirol „életforrásából” — második kézből merítette.

3.

Bergson rendszerére azonban nemcsak a prófétizmus, Gabirol, Leo Hebreo és Spinoza filozófiája gyakoroltak hatást, hanem a *chassidizmus* gondolatvilága is. A *bergsonizmus* és *chassidizmus* közt mutatkozó kapcsolatnak a tárgyalásába cikkünk szűkre szabott kerete miatt nem bocsátkozhatunk. Csak utalunk egy máshelyt megjelent közleményünkre,⁵ ahol ezt a kérdést közelebbről megvilágítottuk. Mégsem mulaszthatjuk el annak a ténynek a közlését, hogy ennek a két látszólagos ellentétnek a találkozását már mások is érezték. Mindenekelőtt Szokolov Bergson-tanulmányára gondolok.⁴ De a jelenkori francia filozófia egyik legjobb ismerője (J. Benrubi) is magáévá teszi ezt a párhuzamot és egyik előadásában így érvel: „a nagyapa kabbalisztikus tanulmányai tovább hatottak az unoka misztikus beállítottságára.”⁵ A világhírű Bergson Warschauból származó nagyapjának chassidisztikus miszticizmusa atavisztikusan hatott a nagy utód bölcséletére.

Henry Bergson (1859—1941)

BEREND LÁSZLÓ: KISS ARNOLD, AZ EMBER

Azok a hívei, akiknek megadatott, hogy közelebbről ismerjék és tiszteljék őt, bizonyára nem törekednek arra, hogy Kiss Arnold emléke csupán mint szobor éljen a köz tudatban. Ilyesmire kétségkívül ő maga sem törekednék, ha még hozzászólhatna e földi történéshöz. A rang, amelyet az emberek között, lelkipásztori működésén kívül is betöltött, olyannyira vitán felül álló volt s ezt ő maga is annyira tudta, hogy magánéletében aggály nélkül lehetett melengetően közvetlen, kitárulóan egyszerű, amilyené természete alkotta. S miért is ne? Megvolt benne az a vonás, amit Emerson a kiválóság csillogatatlanság jegyének mondott: hogy minden helyzetben, művek és tettek uszálya nélkül is a Szellem fényét sugározza az emberek felé s előbb-utóbb a leg-töredékesebb eszközökkel is megismerteti magát velük. Kiss Arnold fejedelmisége is ily emersoni természetszerűséggel nyilvánult meg, a mindennapok talaján is, úgy, hogy aki hétköznapijairól emlékezik, önkéntelenül éppúgy kiválóságát idézi, mint az, aki papi működésének színeit igyekszik megfesteni. Családi és baráti kapcsolódásainak harmóniája, érdeklődésének sokrétűsége, hihetetlen munkakedve és munkakészsége és a szellemében lobogó, mindeneket átfogó szeretet: egyaránt a rangosság jellemvonása volt benne és fejedelmi volt tréfáló kedve is, amelynek ártatlan virágait, mint valami új Demokritos, az örökké tevékeny kedély erőfölőslegével szórta barátai elé. S még az a kedvtelése is a nagyrangú kiválasztottra jellemző, amellyel mintegy átélt könyvben lapozgatott állandóan élete emlékeiben. Életét műnek látta, amelynek hol itt, hol amott ütötte fel egy-egy színes lapját: a becskereki, a zsolnai, a veszprémi, vagy a budai életszakaszokról szóló kötetekben.

Hadd mutassunk be néhány ily lapot...

*

Az elmúlt tél derekán történt: megköszöntem azt a kitüntető elhatározását, hogy ő vezessen be egy irodalmi estét. Fő-utcai lakásán, már gyöngélkedve, kendőkbe burkolva ült egy nagy karosszéknél. De lelkes jósága nem riadt vissza az estéli kirándulástól.

A beszélgetést csakhamar a századfordulói Budapesthez kapcsolódó irodalmi reminiscenciáira vitte át. Tudnivaló, hogy mint fiatal papjelölt, állandó és népszerű tagja volt az akkori idők írói társaságának. Most, hogy erre visszagondolt, Makai Emil-, Jókai-, Gárdonyi- és Kiss József-színfoltokat vetített elém.

Makai Emilhez, a világvárossá fejlődő Budapest rap-szodikus életű, első modern zsidó poétájához évtizedes barátság fűzte; diáktársa és éveken át lakótársa is volt.

— Róla és szinte neki írtam a „Fehér szegfü” című regényemet, — mondta eltűnődve.

*

Kiss Józsefet, mint fiatal papjelölt, első ízben verseivel kereste fel Kiss Arnold, a Hét szerkesztőségében. Csakhamar megállapították, hogy túl a szellemi szálakon, távoli családi rokonság is egybefűzi őket.

Kiss József, miután gratulált a versekhez, ezt mondta:

— Ugy látszik, mi a fordított utat járjuk. Én papnak indultam és költő lettem. Te meg, tisztelendő öcsémuram, költőként indulsz és pap akarsz lenni.

— Azt gondolom, ez nem nagy különbség — felelte ekkor Kiss Arnold. — Hisz az igazi költő szintén pap. Én legalább is boldogan lennék olyan pap a szószéken, mint Kiss József a költészetben.

*

Az idők azonban Kiss Arnold lírai vénáját is egyre erősítették. Erre már Jókai Mór is utalt, akinek első levelét Kiss Arnoldné főtisztelendő asszony kereste ki számomra, az ezernyi, sárguló feljegyzés közül.

A levél abból az időből való, amikor Kiss Arnold Jókainé Nagy Bellának elküldötte frissen megjelent „Mirjam” című imakönyvét, azt a könyvet, amelyből már az én édesanyám és anyiunknak édesanyja, sőt nagyanyja is imádkozott...

Az 1899 december 18-án kelt sorokban először Jókainé köszöni meg a könyvet, visszemlékezve Kiss Arnoldnak „A fehérruhás kislány” című novellájára is. Utána magának Jókai Mórnak a gyöngybetűi következnek:

„Főtisztelendő úrnak nagyon köszönöm a kedves nőmnek küldött imakönyvet. Igen szép, felemelő imákat találtam benne, amelyek valódi irodalmi beccsel bírnak...”

*

Feleségével, aki meghatottan teszi el a levelet, még veszprémi főpaposkodása idején ismerkedett meg Kiss Arnold, szűk családi körben. A fiatal lány özvegy édesapja Kiss Arnold özvegy asszonytestvérét vette feleségül. Kiss Arnold így házassága révén veje lett a saját nőtestvérének és sógorának. A főtisztelendő asszony nemcsak megértő hitvese, hanem buzgó munkatársa is volt: roppant munkálkodású férje számos cikkét neki diktálta tollba. Igen sok vidéki előadására is elkísérte.

Egy ízben Nagybecskerekre látogattak el, Kiss Arnold gyermekéveinek hazájába. A feltámadó emlékek pillerajzását főként a hitközségi elnökkel, H. Zsigmonddal való találkozásuk indította meg.

Ez a tekintélyes úriember egykor, mint tizenkétéves fiúcska, módfelett szeretett volna bekerülni a bégaparti Huckleberry Finnek és Tom Sawierk amaz „izgalmasan” érdekes klubtársaságába, amelyhez hasonló a világ minden pontján, ahol kisdiákok élnek, újra és újra megalakul. Változatos kalandjaikon még idős korában is könnyezve tudott nevetni az egykori gyerek-klubtárs: Kiss Arnold.

H. Zsiga felvételét ahhoz a tűzpróbához kötötték a fiúk, hogy bemegy az egyik fűszerüzletbe és kér egy darab zsnaimi uborkát. Zsiga felderült. Ez is valami? S már futott is, hogy megcsinálja a vásárt.

Igen ám, de a titkos megbeszélés szerint előzőleg már vagy hat lurkó ment be az üzletbe, ugyanevvel a kívánsággal. A délvidéki kereskedő, akinek kínesei közt épp a morva uborka nem volt fellelhető, négy gyermeknek még csak csendesesen mondta meg a nincset, az ötödiknél azonban megmérgeződött. Érthető, hogy amikor öt percen belül a hatodik fiú is zsnaimi uborkát kért tőle, ez már nem úszta meg a dolgot egy kis fülönfogás nélkül. De hogy mit kapott H. Zsiga, akit — tudtán kívül — hetediknek küldtek be az ügyben a pajtások, arról „jobb, ha nem szól a krónika”.

*

Kiss Arnold minden hasonló visszaemlékezését ellenállhatatlan kedvességgel adta elő. Amiként modern kultúrája oly szervesen fonódott egybe a hagyományokkal, sokoldalúsága nemcsak szellemében, hanem előadói készségében is megnyilvánult s a templomok nagy hitszónoka a magánéletben elragadó szórakoztató volt. A játszi színfoltok, amelyeket élete szereplőinek rajzánál alkalmazott, csillámló élességgel keltettek életre egy-egy embert.

Egy ifjúkori lakótársát, aki később tudományos életünk egyik kiválósága lett, a következőként jellemezte:

*Erdei Viktor: Imádkozó férfi (Az OMIKE művészakció II. képzőművészeti kiállításából)
Műmelléklet a MULT ÉS JÖVŐ 1941. évi március havi számához*

— Mint diák, olyan szórakozott volt, hogy egyszer, amikor azt mondtam neki: „Eredj csak, nézd meg kint egy percre, milyen az idő!” az ajtó helyett az ablakon lépett ki! Az ablak még hozzá zárva is volt s ő formálisan belelépett az üvegbe... S utána össze-vissza vagdalva hullt nagy csörömpöléssel az utcára...

S ugyanerről a barátjáról beszélt, a későbbi évekből:

— A Lukács-uszodában fürödtem vele, miközben azt igyekeztünk kiszámítani, hogy milyen messze van tőlünk, földiektől, a *Saturnus* csillag. Egyszerre, folyton számolva, barátom a víz alá ugrik, mire én is továbbbúszom. Valamivel később egy nagy, összefutó csődületből kiválik egy pesti kereskedő ismerősöm s ijedt arccal törtet felém:

— Főtisztelendő úr — hebegi — képzelje mi történt velem az előbb. Nyugodtan fürdöm, egyszerre felbukkan mellettem egy örült, egy kuszálthajú, csupavíz, csepegő alak, akit életemben sohasem láttam és mindkét vállamat a víz alá nyomva, a fülemben rivallja, hogy százhuszonöbblióhat-százhuszonnyolcezer millió kilométer...

— Az történt — tette hozzá izesen Kiss Arnold —, hogy szórakozott barátom, mialatt számolt, *elfelejtette, hogy számol* és ezért belefogott egy kis bűvárúszásba. A víz alatt *elfelejtette, hogy a víz alatt van* és ugyanitt rájött az eredményre. Amikor aztán felbukkant, *elfelejtette az arcomat* és a kereskedőt nézte Kiss Arnoldnak...

*

E dús emlékanyaghoz való visszatérések elkerülhetetlené tették olykor Kiss Arnoldnál egy-egy motívum ismétlését. De Kiss Arnold előadásában az ismétlés is az újdonság frissességével és bájával hatott. Egyébként ez is szóba került azon az egykori, budai vacsorán, amelyen egy előző napi betörésről esett szó és a védekezések módjáról.

— Én nem szoktam úgy tenni, mint mások — jegyezte meg Kiss Arnold, — hogy gyertyával világítsak az ágy alá, mielőtt lefekszem. Egyszerűen elmondom a feleségemnek életem egy humoros eseményét. Ha tovább is csend van, akkor tudom, hogy nincs nálunk betörő. De ha nevetést hallok, akkor tudom, hogy betörő lapul az ágy alatt.

— És mi történik, — szól erre hamiskásan az egyik előljáró, — ha az esetet, amit főtisztelendő úr elmond, a betörő már vagy háromszor hallotta?

— Akkor sem hallhatta *tőlem* és ez nagy különbség, — felelte Kiss Arnold az előljárónak mosolyogva. — Egyébként, ha a betörő annyira udvariatlan, hogy nem nevet a tréfámon, akkor rászolgált, mint büntetésre, arra a meddő munkára, hogy engem próbáljon a kincseimből kifosztani. De legyen nyugodt: a végén megadom neki a maga címét!...

*

Kiss Arnoldot sohasem lehetett megbántani, az élet komoly vonatkozásaiban sem. Egy dunaparti város (a hely neve nem lényeges) zsidó tűzoltófőparancsnoka valami díszes hitközségi estét rendezett és Kiss Arnoldot is megkérte: utazzon oda és tartson beszédet. A helybeli — azóta már régen elhalálozott — főrabbi ám attól félt, hogy az ő tekintélyének a ragyogása nagyon is elhomályosulhat, ha nyája Kiss Arnold tűz-szikrázását is megismeri. Hosszú levelet írt hát Kiss Arnoldnak, amelyben bámulatos nyíltsággal megkérte: álljon el az utazástól.

— *Arnoldom, remélem, nem jössz el!* — evvel az aggódó sóhajjal végződött a különös levél.

Kiss Arnold nyomban teljesítette a kérést: lemondta az ünnepen való részvételt. De három héttel később ő írt egy hosszú levelet a főrabbinak:

— A hét végén Bécsbe utazom a feleségemmel — írta a levélben. — Idáig minden ily utazásnál kiszálltam az álló-

mástokon és fel-alá sétáltam a vagonom mellett öt percig, hogy némi friss levegőt szívjak és mozogjak, mielőtt a vonat tovább indul; nagy fejfájást kapok, ha ezt elmulasztom. Minthogy ugyanez okból most is *le kell majd szállnom öt percre, kérem ehhez előzetes beleegyezésedet!*...

S ezt a kérelmet a legkomolyabb tónusban még vagy három oldalon fejtegette... A neheztelés távol állt tőle, a barátság élethossziglan tartott a két pap között. S Kiss Arnold ugyanilyen olympusi derűvel kezelt minden hasonló emberi megnyilvánulást, az igazi bölcs megértő szeretetével mosolygott rá minden kis gyöngeségre...

*

Azon az irodalmi estén, amelyről már e sorok elején szóltam, bevezető előadásában, amely voltaképpen mélyen-szántó irodalmi tanulmány volt, ugyanoly tiszta, éles színekkel, ahogyan élete alakjait szokta megrajzolni a humor síkján, jellemezte távlatos, esztétikai síkon a modern európai zsidó irodalom egy-egy egyéniségének: Else *Lasker Schülernek*, a két *Zweignek* és a nagy lírikus és regényíró: *Franz Werfelnek* vonásait. Végül az este egyik műsorszámáról beszélt, arról a költeményről, amelynek átélője éjféli felriadásaiban apja és ősapái hasonló felriadásának visszatérését érzi.

Kiss Arnold e pontnál a következőket mondta:

— Azért is hatott rám annyira ez az írás, mert egy idő óta én is feljedegek éjszakánként és emlékszem gyerekkoromból, hogy ugyanígy volt ez az apámmal is... És magam is sokszor gondoltam arra, hogy e szinte apáról-fiúra öröklődő éji feljajdulásainkban a mi ősi szenvedéseink sírnak fel a vérünkben és a lélegzetünkben...

Kiss Arnold megilletődöttsége, mellyel e szavakat kimondta, a közönséget is hatalmába ejtette; s a bekövetkező, mély csendben valóban mintha a közös, nagy ősi végzet szárnyasuhogása lebbent volna át a termen.

De Kiss Arnold nemesen, fejedelmin előremutató szava ezúttal sem engedte meg, hogy behulljunk a vigasztalanságba. Mint már annyiszor, (s mint egykor az ő lelkéből lelkezett *Budai Irodalmi Kultúregylet* megalapításakor), most is a biztatásban zengette ki gondolatait: „Ha még oly sötétek is az idők, a zsidóság ne tegye kezét az ajkára, ne hallgasson el a maga énekével, higgyen abban, hogy *van még nagy mondanivalója a világ számára!*“

*

Nem gondoltam volna, hogy szép, lelkes, jóságos előadását csak akkor köszönhetem majd meg egy róla szóló szerény vázlattal, amikor ő maga már nem hallhatja meg e köszönetet.

De sokunk vigaszául is, akik fájdalmasan érezzük, mennyivel többet kaptunk tőle, mint amennyit neki adhatunk, talán felidézhetem itt azt a keleti Ókorban oly általános és évezredes szokást, hogy uralkodók díszben vezetteték körül kedveltjeiket, miközben a csatlósok ezt kiáltozták a népnek: „Így tüntessék ki a férfit, akiben a király kedvét találta“. Ha hisszük, hogy van egy világ, túl e mai vesződségeinken, úgy higgyünk abban is, hogy a Minden Világok Királya ugyancsak csodálatos díszben vezetteteti körül a chérubok városaiban azt a férfit, akiről e sorok szóltak. Mert bizonyos, hogy szintén kedvét találja benne, úgy, ahogy kedvét találta benne földi életében is, olyannyira, mint kevés szolgájában.

AZ OMIKE MŰVÉSZAKCIÓ MÁSODIK KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁSA

Február 2-án nyílt meg az OMIKE üllőiúti helyiségeiben díszes keretek között a magyar zsidó festő- és szobrászművészek második kiállítása.

A kiállítás anyaga jellemzően példázza annak a lehetőségét, hogy szükség esetén a művészpoltikai szempontok

Hermann Lipót: Lót menekülése
(Az OMIKE művészakció II. képzőművészeti kiállításából)

felfüggeszthetők és előtérbe állíthatók a szociális tendenciák, amelyek a mai időkben parancsoló szerepet is játszhatnak. Ez a szükségszerűség magyarázza meg a kiállítás anyagának stílusbeli sokféleségét. A nem kiállítás céljaira festett falakon néma megadással hallgatnak egymás mellett a mult eredményein finomodott új értékek, a jövő megértését harsányan ostromló friss formák, a közepen álló szolid festők, a közönséget kiszolgáló ismétlődők és néha a dilettánsok is, akik tragikus félreértéssel a művészet mellett kötötték le életüket.

Kétségtelen, hogy a kiállításon a magyar képzőművészet élművészeinek egy egész komoly csoportja vesz részt, reprezentáns művekkel. Ez a tény fémjelzi a kiállítás homogén voltánál ellenére is azt a nívót, amely szükségessé teszi ezt a jelentkezést és morálisan is igazolja a magyar zsidó művészek jelentékeny helyét az egyetemes magyar művészetben. A kiállítás anyaga a motívumok arányos részében bibliai és zsidó, levegőjében magyar és így minden külföldi kezdeményezés a kiállított művekben a lokális átmosulás gyakorlati tényét jelzi. A kiállítás maga nem revelál új művészt, új művészetet, csupa viszontlátás, csupa szimpatikus erőfeszítés és egynéhány reprezentáns művész jó képekkel. Bármelyik frekvenciált kiállítási csarnokban is lehetne ez a kiállítás, persze szigorúan együvé csoportosítva a stílusok, ami itt helyszűke miatt lehetetlen volt. A kiállítás művészi rangja azonos azokkal a többi kiállításokkal, amelyekkel már évek óta találkozunk Budapesten

mindegyik kiállítási helyiségben. Nincsenek meglepetések, csak a szolid nívó, amelynek külön megbecsülés jár mégis, mert a művészi meggyőződés szimpatikus heve konzerválja a művészi hitet a világkaoszban.

A kiállító művészek nagy csoportját csupán névszerint soroljuk fel és nem értékük szerint, helyszűke miatt: Szemes Fülöp, Zádor István, Vadász Endre, Herman Lipót, Frank Frigyes, Perlrott-Csaba Vilmos, Diener Dénes Rudolf, Erdei Viktor, Kádár Béla, Bálint Rezső, Márkus Imre, Szín György, Ámos Imre, Schönberger Armand, Anna Margit, Bán Béla, Richter Julia, Gábor Marianne, Hutvani Perlusz Gyula, Alpár Sándor, Péter Marianne, Porter Paula, Bolmányi Ferenc, Gráber Margit, Jándi Dávid, Reichenthal Ferenc, Jakab Ödön, Aszódi Weil Erzsébet, Wilhelm Lujza, Ékes Árpád, Csabai Ékes Lajos, Bálint Endre, Barna Pál, Barta Mária, Mészáros Mihály, Rosner Károly, G. Glatter Etel, E. Karinthy Ada, Mannheim Róza, Lakos Alfréd, Gyimesi-Gyémánt Imre, Moskovits István, Szigeti Jenő, Rónai Géza, Hay Károly László, Pap Géza, Oelmacher Anna, Csapó Jenő, Bihari Ari, Ungvári Rosenberg Miklós, Gyenes Gitta, Vas Éva, Gimes Lajos, Gedő Ilka, Bánd Viktória, Karczag Zoltán. Szobrászok: Örkényi

Bolmányi Ferenc: Holophernes
(Az OMIKE művészakció II. képzőművészeti kiállításából)

Strasser István, Bokros-Birmann Dezső, Kunvári Lilla, Csillag István, Goldman György, Szöllősi Endre, Löffler Ervin, Kemény Zsigmond, Béneyi Moskovitz László, Tarnóczyai László, Sz. Kövessy Piroska, Garam Sándor.

A kiállítás sikerét az agilis nőegyletek jószívű asszonyainak fáradhatatlan tevékenykedése a jó és szép érdekében — biztosítja. A magánvásárlók érdeklődése itt is csak a delikát ízlésű műgyűjtők privilégiuma, bár a kiállítást a magyar zsidó képzőművészek megsegítésének céljából hívta életre a minden hálát megérdemlő, aktivitásában páratlan dr. Ribáry Géza, az OMIKE elnöke.

A kiállítást Stern Samu, az izr. hitközség elnöke nyitotta meg színes és buzdító szavakkal. Ribáry Géza dr., az OMIKE elnökének nevében, aki Szegeden volt elfoglalva, de küldött sürgönyének szavai szerint érzésben ott volt az általa életrehívott, komoly értékeket reprezentáló, zsidó művészeket megsegítő kiállítás megnyitásán.

Major Dezső

Örkényi Strasser István: Bócher (fába faragva)
(Az OMIKE művészakció II. képzőművészeti kiállításából)

SZÉKELYNÉ DÉNES ERZSÉBET:

ESZTER

Ha kitárhatnám a karom,
Amennyire csak akarom,
Oly messze, ameddig elér
A fájdalom, a népemért —
S átölelhetném mind, de mind,
Aki remegve rámtekint —
Azt mondanám: Népem, ne félj!
Meglásd, elmulik a veszély,
Mert mindenütt van szeretet,
Mely embert emberhez vezet.
Mondhatják, bennem más a vér,
De nem így érzi Ahasvér
S meglátja majd e bölcs király,
Mily derék férfi Mordecháj.
S ha népem tán másféle nép —
Nálunk is szép az, aki szép
S nálunk is jó az, aki jó.
Csak a gonosznak jár bitó.
Imádkozz és bőtölj velem.
Én Népem, én Izraelem.
Erőnk és vigaszunk a hit.
Hogy Egy-Istenünk megsegít.
Sorsunk mese lesz, példakép.
Megőrzi, míg csak él, a nép.
Sok nehéz századokon át
Mindig vár majd egy új csodát
S ha bajba, veszélybe kerül —
Eszter emléken felderül.

A PÉCSI MIEFHOE SZABADEGYETEME. A MIEFHOE Pécs-Dunántúli Csoportja február 9-én tisztújító közgyűlést tartott. Elnök: Pfeiffer Marcell, társelnökök: dr. Kämpfner Melinda és Bársony György, főtitkár: Heinrich János, főpénztáros: Sugár Márta, főellenőr: Pollár Imre, főjegyző: Pollák György.

Székfoglalójában az elnök kihangsúlyozta, hogy a MIEFHOE kultúregyesület. Azt az állandóan hangoztatott célt — mondotta többek közt —, hogy a jobb időkre mentse át magát az egyesület, csak komoly kultúrmunkával érheti el, mert nincs holnap ma és tegnap híján, a mult fundamentuma a jövő épületének. Épp ezért az egyesület szabadegyetemi előadásorozatot rendez, melyben bemutatják, mit adott a zsidóság a magyar tudományuk és az egyetemes emberiségnek.

E sorozatot február 18-án a pécsi hitközség dísztermében dr. Wallenstein Zoltán főrabbi megrázó erejű szónoki előadása nyitotta meg, melyben művészi módon megfestette a zsidó szellemiséget, amely a történelemben és a filozófiában örök értékeket adott, mely híján elképzelhetetlen az orvos- és természettudomány, a jog és közgazdaság, akár pedig az irodalom, vagy a zene.

Pfeiffer Marcell orvostanhallgató, az egyesület elnöke az egyetemes történetírás zsidó vezérférfijairól tartott előadást. Anyagát szemléltetően csoportosította és hallgatóságát mindvégig feszült érdeklődésre készítette.

A sorozat minden kedden egy lépéssel tovább halad az egyes tudományágakban való részvételünk igazolásában. A második előadást dr. Kellner Béla egyetemi magántanár, a zsidókórház főorvosa és Heinrich János főtitkár tartják az orvostudomány zsidó vezéralakjairól, a harmadikat dr. György Ármán és Bársony György természettudományi vonatkozásban.

RÓNAI MIHÁLY ANDRÁS: RÉVÉSZ BÉLA: MAX NORDAU ÉLETE

1.

Mikor az Emil Ludwig híres Napoleon-könyve megjelent, Karinthy Frigyesnek volt egy zseniális glosszája a dologhoz. Nem tudom már szószerint — több, mint tíz éve ennek —, de ilyesmi volt, ahogy a fejemben azóta megragadt:

Hogyne volna jó a Ludwig könyve. Nagyon is jó, láttató könyv s nemcsak biográfusi, hanem írói munkának is kivételes. Megmutatja és felmutatja a témáját, az emberét; elmond és beállít, dokumentál és magyaráz — és az adatai! azokhoz aztán kétség sem férhet, minden sora hiteles és megbízható. És mégis... Még annál is pontosabb, hívebb, *igazán hű* képet akarsz a Császárról, olvasó? Nos, hát akkor vedd szemügyre a korzikai portréját úgy, ahogy Tolsztoj elédállítja a *Háború és Béke* freskóján! Az adatok valószínűleg, sőt egészen bizonyosan nem fognak „stimelni“, alkalmasint csupa szépírói fantázia, elrajzolás az egész, csupa „hamisítás“ — olyasféle különbség a Ludwig Napoleonjához képest, aminő a jólfésült, hiteles műfordítás és az ihletett átköltés közt ólalkodik. És mégis: ha az *igazi* Császárra, a *teljes* Napoleonra vagy kíváncsi, inkább a Tolsztoj rajzára meredj — *ott* igazi, *ott* hiteles a kép!

„Mert a *biográfus* a Császárról *könyvet* írt. De az *író*nak Napoleonról — *viziója* volt.”

2.

Amit a tolsztoji s napoleoni távlatban, példálódzásban pedzeni próbálok — érthető-e vajjon s érzékletes? Éreztetni tudtam-e, hogy s mint áll a Max Nordau rendkívüli alakja a Révész Béla rendkívüli könyvében az olvasó elé? Hozzátennem ehhez már csak egyet kell: hogy ebben a könyvben — az iménti példázatnál maradván — Tolsztoj *szárnyára veszi* Ludwigit. Azaz: megoldódott az a rendkívüli s legnehezebb írói feladat, amely a *tökéletesség* felé tendál. *Tökéletes dokumentáció és tökéletes vizió. Hibátlan adatok és teljes látomás.* Ami egy magasabb regiszterben a bergsoni ideál felé mutat s amit a művész legmagasabb feladata és sikereként kiszabva Babits Mihály így fogalmazott meg: *a súly és lebegés misztikus házassága.*

S mindez még csak kisebbik és természetesebbik része annak a szenzációnak és jelentőségnek, amit a Révész Béla Nordau-könyve prezentál. Mert maga a tény, hogy Révész Béla írói, művészi ereje erre a teljesítményre képes volt, sőt hogy többek között éppen ebben a műfajban mutatott a magyar irodalomban példátlan képességeket — halhatatlan Ady-trilógiája óta Révész Bélával kapcsolatban mindez nem ujság, hanem irodalomtörténeti megállapítás.

S ha azt kell mondanunk, hogy Révész Béla Nordau-könyve a magyar irodalomban kivételesen ritka, a magyar zsidó irodalomban meg egyenesen példátlan jelenség — más és több oka van.

3.

Ha egyébként köztudomású s szükségtelen is; hogy az eseményt perspektívába állítsuk, le kell itt írunk, illetve legalább röviden jelezni, kije-mije Révész Béla a modern magyar irodalomnak. S ha már a rendkívüli *oeuvre* tartalmi jelentőségének méltatására itt és most nem tér-

hetünk ki, legalább e jelentőség *méreteinek* jellemzéséül említsünk meg annyit, hogy Révész Béla kétségtelenül egyike annak a négy magyar remekírónak, aki az utóbbi ötven évben a magyar szépprózában olyan teljesen és gyökeresen új stílussal lépett fel, amely egyrészt jellegzetesen és penetránsul az övé, másrészt a magyar kifejezés területén fantasztikus és huján gazdag *terra incognita*-kat fedezvén fel, valósággal egy részleges stiláris nyelvújítást jelentett, amely a maga egyéni módján utánozhatatlan bár, de az írói hatás hajszályökerein keresztül már rég beleadta az ifjabb írói nemzedékek megújult szavába termékeny eredményeit.

Nos, kivételesen ritka jelenség a magyar irodalomban, hogy ilyen rendű és rangú író fordult légyen az előttünk fekvő könyvhöz hasonlatos biográfia-látomásos feladat felé — a kevés példa legnagyobbikát is eddig maga Révész Béla szolgáltatta az örök Ady-trilógia remekével.

A magyar zsidó irodalomban — sőt, amennyire én tudom, a zsidó világirodalomban is — *példátlan* eset azonban, hogy ilyen formátumú író, a maga nemzete irodalmának már életében klasszikusa, hajolt légyen hasonló szándékkal megörökíteni való s megörökíteni áhított zsidó hős alakja fölé.

4.

Az eseményt felmértük, jelentőségét beállítottuk: óriási nyereség. A sok jószándékú, lelkes, papos-kenetes, filológus-szorgos, retorikus-történész dolgozat után végre megjelenik a *remekíró*, aki lelket, jelenséget, történetet, viziót, aktust és fogalmat velejében ragad meg, meglelkesít és ihletett szintézisben mutat fel: s mindezt a maga egyetlen hangján, örök lemezre mondja.

Az út, amelyet világtörténelmi tragédiák döngöltek s amelyen Révész Béla, minden rangú és rendű „megalázottak és megszorítottak“ immár szinte negyven esztendeje hűséges, szegődött író-testvére, végül a *ma* külön megszorítottjaihoz törvényszerűen eljutott — s eljutott volna hitem szerint akkor is, ha személye szerint nem zsidó — az út külön tanulmányt kívánna s e tanulmány, ha ide most nem is fér, az utókor aligha marad vele adós az irodalomtörténetnek s az egyetemesebb kultúrhistóriának.

Most csak annyit jegyezzünk ide, hogy a Nordau-könyv — amelyben a herzli iker-élet s a századvég és századforduló miliom színe egyaránt kibomlik — nem egyéb, mint Révész Béla fejedelmi ajándéka a magyar irodalomnak s a zsidóságnak: ajándék, amelyen egy vallomás, egy tragédia s egy dúlt világ emésztő fényei lobognak.

* *Révész Béla: Max Nordau élete* 8.50 pengő. Minden zsidó könyv kapható Gondos Sándor modern zsidó könyvkereskedésében. VI., Andrásy-út 53. Tel.: 425—825.

ÚJ MUSZAR-IRODALOM

A zsidó szellemi életben mindenkor jelentős szerepet töltött be a *muszar*, a javító célzatú, hibákat korholó, megtérésre intő szónoklat vagy írás. A próféták idejében emelkedett legnagyobb tökéletességre, akik a szenvedély hevével, fenséges pathosszal mennydörögték a társadalmi bűnöket és hirdették a javulás útját. A rabbinizmus korában még inkább terjedt és kiszélesedett ez a műfaj, bár irodalmilag ellaposodott és elsekélyesedett. Nem szűnt meg máig sem, hanem éppen napjainkban látjuk új virágzását nemcsak a templomi szószéken, hanem új, modernnek ható világi köntösben, az irodalomban is.

Lélektani szempontból könnyen érthető és többféle magyarázat is kínálkozik rá. Egyrészt „adva van” egy tömeg, mely érzi: igazságtalanság történt vele. Megbélyegzik, bűnök miatt, melyekről nem is tud, büntetik, pedig nem is érzi magát bűnösnek. Kutatni kezd, befelé fordul, önmagát vizsgálja, igazolást, vagy legalább magyarázatot keres. Alapigazságoknak hitt elgondolások meginganak, szilárdan kialakult életfelfogások bizonytalanokká válnak, az intellektus a mult felé fordul, hogy annak kritikai szemlélete után véghezvihesse a belső revízió munkáját. Természetesen ez a folyamat nem tudatosan megy végbe, az egyén csak a kínzó nyugtalanságot érzi, mely állandó keresésre, kutatásra készíti. Valahol hiba történt.

— Hol van a hiba, — kérdezi a tömeglélek, — bennem-e, bennünk-e, vagy csupán a körülményekben?

Másrészt minden bajbajutott csoportban megszólalnak az utólagos előrelátók.

W. Wachtel: Eszter

— Én megmondtam, én tudtam előre! — mondják ezek, de természetesen csak igen kevés van közöttük. aki felemelte volna a szavát akkor, amikor még használhatott volna. Az ilyen mondás elsősorban az illető saját megnyugtatósát célozza, felmentését a felelősség alól, amennyiben olyan hibákat sorol fel, amelyekről személyében mentesnek érzi magát és érdemeket szerez azáltal, hogy ezekre a hibákra a „köz érdekében” rámutat.

Ezek a tényezők segítik elő az új muszar-irodalom burjánzását és körülbelül ezek jellemzik is. A közönség szívesen olvassa, szinte várja a muszart, amely mindig általánosságokban mozog és módot ad az olvasónak a hibák megtalálására, anélkül, hogy magára kelljen vennie azokat. A muszar-cikkek személytelen vádlottja mindig ismerős, de sohasem *mi magunk* vagyunk azok. Ebből a szempontból a muszar tehát inkább árt, semmint használ, mert segít az egyénnek önmaga félrevezetésében.

Ezek lehetnek okai annak, hogy a megmaradt zsidó sajtó rendelkezésére álló lapterjedelmének ötven százalékát muszar vagy muszar-jellegű írások töltik ki. Ez a hely nem is bizonyul elégnek, külön orgánum keletkezett, amelynek ténykedése kizárólag a muszarban merül ki, ezenkívül röpiratok, füzetek, könyvek jelennek meg hasonló céllal.

Megszólal a zsidóság minden árnyalata, s ha meghallgatjuk az asszimiláns, az orthodox, a cionista, stb. irányú muszarokat, szinte összeroskadhatunk a sok mulasztás, hiba és bűn súlya alatt. Természetesen nem tudunk eligazodni köztük. Amit egyik moralista bűnnek talál, az erény a másiknál s viszont. A zsidó kispolgár, ha mind-egyiket komolyan veszi, olyan kaoszban leli magát, mely végleg összezavarja, bizonytalanságát fokozza és kritikai érzékét elhomályosítja.

Ha megpróbálunk rendet teremteni ebben a zűrzavarban, megtalálhatjuk az alapot, melynek segítségével értékelhetjük a problémákat, összhangba hozhatjuk a különféle állásfoglalásokat és megtalálhatjuk a kivezető utat. Ha összevetjük mindazt, amit bűneinkről, hibáinkról hallunk, s elhagyjuk, ami frázis, elfogultság, vagy lírai ömlengés benne, rájövünk, hogy egyetlen bűne van a zsidóságnak, amelyből minden visszasság, minden egyet-nem-értés, minden mult- és jelenbeli hiba ered s ez a *tudatlanság*. A tudatlanság, mely a nyugalom éveiben annyira elhatalmasodott tömegeinkben, hogy most, amikor elsősorban tudásra volna szükség, tehetetlenek vagyunk. Természetesen főleg a zsidóság tudományáról, a zsidóság ismeretéről szólok, amelynek tekintetében nincs sok különbség — a látszat ellenére sem — a könyvei felett görnyedő talmudista és az esetleg héber betűt sem ismerő, szintén könyvei felett görnyedő világi tudós között. Csak súlyosbító körülmény, hogy a legtöbb esetben a muszar-írónak sem a komoly, széleskörű, általános és zsidó tudás a fegyvere, hanem vagy belénevelt, megingathatatlan konvenciók, melyek minden vita előtt zárvák, vagy egyszerű spekulációk, melyeket semmi sem támaszt alá.

*

A történelem és a pedagógia tanúsága szerint a puszta muszar nem hatásos nevelőeszköz, még akkor sem, ha tökéletesen igaz s a maguk valóságában tárja fel a bűnöket és a hibákat. Ha igazság felé akarunk vezetni valakit, helyesebb, ha a negatív muszar helyett az igazság pozitív feltárásával készítjük, hogy magától keresse az ahhoz vezető utat.

Mérsékeljük hát a muszart! Tudásra, ismeretekre volna inkább szükségünk, hogy megtaláljuk a helyes utat. Hivatottjaink használják fel a tömegek érdeklődését s a szűkített keretek minden lehetőségét a zsidóság ismertetésére. Vezessék rá az „ideológiák“, „tanok“, „elvek“ között nyugtalanul és idegenül tétovázó zsidót, hogy nem is olyan megvetésre méltó társaság az a zsidóság, amelyhez őt ma már a törvényes kényszer is köti.

Prófétáink, a muszar mesterei, akkor ostromozták a bűnöket és jóstolták a sötét jövőt, amikor a nép elvakulva dőzsölt a jólét bűneiben. Amikor azonban megérkezett a következmények ideje s a nép nyögött a csapások alatt, akkor elhallgatott a muszar s „vígasztaljátok az én népemet!“ lett a jelszó.

Megkérdezhetnénk néhány mai prófétától: hol volt, miért hallgatott, amikor beszélnie kellett volna? Nem kérdezzük, mert ez az írás nem muszar-írás akar lenni. A csapások bekövetkeztek, elmúlt a muszar ideje. Most már vigasztaljátok az én népemet! *Tudással, ismerettel.* Vigasztalódj népem, hiszen a Mózes, Jeremiás, Jochanan b. Zakkaj, Halevi, Gabirol, Maimuni, Spinoza, Rasi, Ibn Ezra, Mendelssohn, Herzl, Einstein, Bergson, Gordon, Bialik, Buber népe vagy. Keresd, kutasd, tanuld őket és a többieket, s vigaszt fogsz találni...

Tévednek, akik a zsidó élet renaissance-ának jeleit olvassák ki a muszar-irodalom lendületéből.

Nem. Ott még nem tartunk...

Is J'hu di

BÁNDE ILLÉS HALÁLA.

Élete fogytáig hőiesen rőtta remegő kezével az agg 82 éves rabbi az anyakönyvi kivonatok rovatait s ennek a hittestvérekkel együttérző hivatástudatnak lett özvegyi magányában az áldozata. Fővárosi tisztelői is kivonultak temetésére Kun Dezső gyáros pávautcai templom-elöljáróval az élükön, valamint az elhunyt fiának, dr. Bände Zoltán kispesti főrabbi hitközségének elöljárói, dr. Rosenfeld Mátyás elnökkel az élükön.

A gyászének után, melyet Abrahamsohn Manó főkántor énekkartól kísérve adott elő, az elhunyt papfia, valamint unokája dr. Günczler Péter pestszentlőrinci főrabbi tartottak gyászbeszédet. Dr. Zilzer Jenő ráckevei elnök búcsújával ért véget a templomi gyászünnepegy. Bände Béla ny. r. t. igazgató és Bände Rezső ny. vezértitkár atyját, dr. Klein Aladár pesti ügyvéd apósát gyászolja az elhunytban.

**FÉLÉVRE
ELÉG EGY**

Automenth

SZÁRAZFOGKRÉM

ÁRA

98f.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.

A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejű biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut

tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.T.

Budapest 113.
Postafiók 5.

Telefon 2-688-45

ZSIDÓ HUMOR

LEGALÁBB EGY SZIKRA SZÜKSÉGES

A dubnói magidtól származik a szellemes hasonlat, amelyet egy községben alkalmazott, ahol szavai semmiféle hatással nem voltak.

Egy gazda meglepte a szakácsnőjét a vásárról hozott kézi fujtatóval, hogy ne kelljen annyit kínlódnia a tűz élesztésével. A szakácsné ujjongó örömmel fogadja az ajándékot, de másnap beállít a gazdájához lihegve, verejtékezve:

— Nem ér az ujdonság semmit! Órák óta kínlódom vele, nyomkodom a fa fölött és csak nem akar égni!

A gazda kimegy és mindjárt észreveszi a bajt:

— Hát persze, hogy nem használ semmit, ha csak a pusztá fát fújja és nincs benne egyetlen szikra sem.

— Így vagyok én is — fejezte be a dubnói magid —, én is csak olyan lelkekben tudom élesztetni a tüzet, melyekben legalább egy szikrányi zsidóság van. De ahol az egyetlen zsidó szikra sincs már, mi keresni valóm volna itt?

ELJEGYZÉS.

Selymes Sárka (Szerencs) és *Gellmann Sándor* (Zsujta-Szerencs) jegyesek.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegytisztító és kelemestő

Gyár és központ:

VIII., Baross-utca 85

Telefon: 13-02-37

14-43-02

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

SASS IRÉN SZERZŐI ESTÉI. Sass Irén március hó folyamán több szerzői estét fog tartani. A szerzői estéken (amelyeken versben, prózában és dalban a zsidó nő és anya élete talál művészi kifejezést) kerülnek elsősorban közönség elé a költőnő „*Dalok az Anyáról*” c. lapunkban megjelent gyönyörű versei, valamint vidám, zsidó témájú népdalai és sanszonjai, Herskovits Béla főkantor és Kuti Sándor karnagy mesteri megzenésítésében. A szerzői esték sorát a *Budai Nőegylet* nyitja meg s fellépnek rajtuk a zsidó prózai és énekművészet legkiválóbb képviselői, Fehér Artúrral és Herskovits Bélával az élükön. A szerzői esték iránt érthetően nagy érdeklődés nyilvánul meg.

A LIBANON, az Országos Magyar Zsidó Múzeum Tudományos és Művészeti Egyesület tudományos és művészi folyóiratának legújabb száma Grózingér M. József, Kohn Zoltán, Munkácsi Ernő és Zsoldos Jenő szerkesztésében, gazdag tartalommal jelent meg. Rubinyi Mózes Kiss József *Roboz Ágnes* című balladájáról, Munkácsi Ernő az ókori zsidóság feliratos történet forrásairól, Balázs György „Az őshéber irodalom nyomában” címen értekezik. Kisebbségi cikkekkel és könyvismertetésekkel Fényes Mór, Grózingér M. József, Fokos-Fuchs Dávid, Gábor János, Zsoldos Jenő, Kandel Sámuel, Kohn Zoltán, Katzburg Ilona, Hahn István, Kohlbach Bertalan, R. Bán Margit, Lengyel Béla és Szabó Ödön szerepelnek a *Libanon* e szép és tartalmas számában.

HÁZASSÁG.

Schnabel Margit (Sárvár) és Rothauser György dr. (Győr) a napokban házasságot kötöttek. (Minden külön értesítés helyett.)

A Pesti Chevra Kadisa Izraelita Szentegylet

február 26-án, szerdán d. u. háromnegyed 5-kor
a Hősök Templomában (VII., Wesselényi-utca 5.)
Jom-Kippur kotta istentisztelettel kapcsolatos

alapítási ünnepélyt

rendezett

a Pesti Chevra Kadisa elöljárósága.

PAP KÁROLY SZERZŐI ESTJE BUDÁN. Igazi zsidó író, igazi zsidót és igazi író ismert meg a budai ifjúság február 10-én Pap Károly szerzői estjén. Dr. Benoschofsky Imre főbb Pap Károly emberábrázolásának és zsidó-ábrázolásának művészetét méltatta. A vízióról beszélt, amelynek elragadottsága viharzik Pap Károly írásaiban, a művészi teremtés titkairól, meg arról a megalkuvásnélküliségről, amellyel Pap Károly írói feladatát végzi. Pap Károly maga is előadott, műveit mások is megszólaltatták. Ascher Oszkár „Beszéd Magdela határában” című írását szavalta. Spiegel Annie két zsoltárát énekelte (Kelen Hugó zenéjével és Kelen Hugó zongorakíséretével). Két bibliai tárgyú és bibliai hangulatú egyfelvonásos drámáját is eljátszották: a „Ráchel és Leá”-t, meg a „Jochebed”-et. Az előbbi Ráchel és Lea történetét úgy értelmezi, hogy az álmok megriasztotta Ráchel maga adja oda Isten kívánta áldozatul és jövőjének, életének váltásául Jákobot Leának, a szerelmük árnyékában hét éve gyöttrődő idősebb testvérnek. Az utóbbi az egyiptomi rabszolgák kínjait és lealjasodását mutatja be és köztük Jochebedet, az újszülött Mózes anyját, akinek sejtései és látásai azt súgják: nem tart már soká a rabság, az ő fia hozza majd el a csodát és a megváltást Izraelnek. A drámákat Simon Zsuzsa rendezte és Simon Zsuzsa, Spiegel Annie, Győri Matild, Mányai Lajos és Ascher Oszkár játszotta.

Az est során Fenyő Ilona saját verseit szavalta.

DR. SZIRTES ZSIGMOND HALÁLA. Január hó 6-án tragikus hirtelenséggel elhunyt dr. Szirtes Zsigmond egy. magántanár. Dr. Szirtes Zsigmond igazi *self-made man* volt. Saját erejéből emelkedett a tudás oly fokára, hogy külföldi tudományos intézetek versengtek érte. Az ógyallai obszervatóriumban együtt dolgozott mesterével, dr. Kövesligethy Radóval, a már szintén elhunyt világhírű egyetemi tanárral. Ógyalláról a strassburgi internacionális szeizmológiai intézethez hívták meg, ahol közel egy évtizedig működött mint *collaborateur scientifique*, tudományos kutató munkatárs. A tudományos világ nagyjaival állandó szoros kapcsolatot tartott fenn, így Galitzin herceg professzorral, a kiváló pétervári akadémikussal és a német, angol, amerikai obszervatóriumok vezető egyéniségeivel. A világháború kitörése előtt a párizsi és a chilei obszervatóriumokhoz kapott meghívást, de a háború kitörésekor azonnal ezredéhez vonult be. Háromszor sebesült meg a harc-téren, csomó kitüntetést szerzett, köztük a II. oszt. német vaskeresztet. A világháború után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen magántanárrá habilitáltak és azóta itthon dolgozott. — Halálával, mely 58 éves korában következett be, a magyar tudományos élet egy értékes, nagy embert veszített el.

BOROS és KOHN Cégtulajdonos **BOROS JÓZSEF**

Telefon: siremlék nagyraktára kizárólag: Budapest, VII.,
141-492.

Modern fedőlapos
virágvaszár siremlékek

DOB-UTCA 2

(Károly-köruti sarokház)

**OLCSÓ
ÁRAK**

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-u. 11.

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Bánó Lehel igazgató

Engedélyezve: 20700/1938 XII M. E. sz. alatt

Országos Rabbiképz - Zsidó Egyetem Könyvtára

Töltse nálunk széderestjeit!

Meghitt ünnepélyes hangulat

HOFFMANN orth. כשר ÉTTEREM

Erdélyiek és felvidékiek találkozóhelye

RÉVAY-U. 4. Telefon: 123-843

HALÁLOZÁSOK.

Schwarcz László, a budai Hitközség pénzbeszedője, Schwarcz Ferencnek, a budai Hitközség pénzbeszedőjének fia, tragikus hirtelenséggel, fiatalon elhunyt. Temetésén dr. Vidor Pál budai rabbi a hozzátartozók és barátok nagy gyászát próbálta megnyihíteni, dr. Strausz László főorvos pedig a 202/3. munkásszázadbeli bajtársak fájdalmas búcsúját tolmácsolta.

Rosenfeld József és neje életüket veszítették a közel-múltban történt repülőkatasztrófa alkalmából. Mindkettőjük a marosvásárhelyi társadalom közbecsülésben álló tagja volt s tragikus haláluk Erdélyszerte általános részvétet keltett.

Reichard Ernő is ott vesztette ifjú életét a többi áldozatok között, megtört szülőt, feleséget hagyva hátra. Nagyvárad társadalma felekezeti különbség nélkül vett részt a Reichard-család gyászában.

Hahn Márton Kalocsán elhunyt 85. évében. Vallásos életet élt. Felesége, özvegy leánya Hegedüs Mártonné, négy fia, köztük dr. Hegedüs Béla budapesti ismert főorvos és Hegedüs Jenő pécsi műbútorasztalos családjaikkal gyászolják.

Dr. Lemberger Ábrahám, nyirbátori főrabbi február hóban váratlanul elhunyt. Megboldogult 32 évig volt Nyirbátor főrabbi. Papi működése nemcsak imában, jótekonyságban egyesült, de ajkai igaz Tant hirdettek és cselekedetei pedig a legszebb példát mutatták.

Karmel ארטה כשר Penzió Budapest

**VI., Andrassy-út 43 * Telefon 225-664
225-434**

Villamos és autóbusz összeköttetés a város minden részébe

Elsőrendű családi penzió a város központjában, teljesen *ujonnan* berendezve. *Legnagyobb kényelem, modernül berendezett, szépfekvésű szobák folyó vízzel. Fürdőszobák. Bőséges és elismerten kitűnő konyha. Kívánatra diétikus ellátás. Figyelmes kiszolgálás. Abszolút tisztaság. Olcsó árak, hideg- és melegvíz. Referenciát a budapesti orth. rabbiság ad. Szobák napokra is igénybe vehetők. Előzetes szobafoglalás. Szíveskedjék nagybecsű látogatásával bennünket megtisztelni.*

**Takarékos családok
olcsón és jól vásárolhatnak
KLEIN ANTAL
divatházában Bpest, VII., Király-u. 49**

Selymek, szövetek, vászonárúk.
Kelengyék, kötöttárúk és női konfekció

Kellemesen töltheti a Pészach ünnepeket az elismert első orth.

**KLEIN-PENSIÓBAN
MÁTRAFÜREDEN**

Kitűnő házikoszt, kellemes családi otthon

Érdeklődés és előjegyzés:

ifj. Klein Sámuel, Gyöngyös

**LIPÓTVÁROSI
ILLATSZERTÁR**

Tulajdonos:

MOLNÁR JOLÁN férj.:
SCHWARTZ IMRÉNÉ
BUDAPEST, V., SZENT ISTVAN-KRT 23
TELEFON: 310-981

Mindennemű bel- és külföldi pipere,
egészségügyi és háztartási cikkek
nagy raktára

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c
Dob u. sarok Tel. 226-082
RENDKÍVÜLI OLCSÓ ÁRAKI

Ami a szülőket legjobban érdekli
**Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát**

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

Hajszálak végleges kiirtása villannyal.

Szépségápolás. Szemölcsirtás. Quarz.
Pollák Sarolta kozmetikai intézete,
Andrássy-út 32. I.

Cégem specialitásai (házi kezelésre):
„Miracle“ szőrtelenítőszer
vagy „Miracle“ szőkítőke-
nőcs.

„Miracle“ króm, szappan,
pouder, rouge, a kozmeti-
ka vívmánya

(Kérjen
prospektust.) Tanítványképzés.

F Ü R T H

lakástakarító- és féregirtó vállalat

Budapest, V, Csáky-utca 7. II. em.

Telefon: 1-244-55

Lelkiismeretes munka

Prima referenciák

**Üvegtetőcserép
és Eternit**

szabványmeretű
drótbetétes üveg

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29.

ÜVEGHÁZ

Telefon 110-114*

Elegáns

**CSECSEMŐ-
KELENGYÉK**

SZÉKELY JENŐ
PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9

EZÜST

DÍSZMŰÁRU, EVŐESZKÖZÖK GYÁRI ÁRBAN
SCHLEIFER

EZÜSTÁRUGYÁR, VII., KAZINCZY-UTCA 10.
TELEFON: 143-528

RAKTÁRON LEVŐ

síremlékek
mélyen leszállított áron
Lówy-nél Budán

II., Fő-utca 79 (Pálffy-tér mellett)
Telefon: 35-15-81

Mindent megtalál nyolc házban levő
raktárainkban
Használt és új

iroda
lakás
antik

BUTOR

vétel
eladás
csere
kölcönzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáll szőnyegek
Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
Telefon: 137-842, 135-869.

tökéletes

KLISÉ

König és Bayer

WESSELÉNYI-U. ES ALMÁSSY-TER SAROK
VII. CSÉNGERY-UTCA 1. T: 135-991